

XALQARO TASHKILOTLARNING ZAMONAVIY ROLI (BMT, YI VA BOSHQALAR)

Eshmurodova Dilrux Dilshod qizi

*Jahon Iqtisodiyoti va Diplomatiya Universiteti
Xalqaro Munosabatlar fakulteti 3-kurs talabasi*

Annotatsiya: Maqolada xalqaro tashkilotlarning zamonaviy dunyo siyosatidagi roli, jumladan Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT), Yevropa Ittifoqi (YI) va boshqa global hamkorlik tuzilmalarining iqtisodiy, ekologik va fitosanitariya sohalaridagi ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda ushbu tashkilotlarning milliy siyosatlarni muvofiqlashtirish, fitosanitariya va ekologik xavfsizlikni ta'minlashdagi strategik ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, ularning tuproq resurslari va agroekotizimlarning barqaror rivojlanishiga ko'rsatadigan ta'siri ham muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: xalqaro tashkilotlar, BMT, Yevropa Ittifoqi, ekologik xavfsizlik, fitosanitariya, tuproq resurslari, barqaror rivojlanish, agroekotizim.

Аннотация: В статье анализируется роль международных организаций в современной мировой политике, включая влияние Организации Объединенных Наций (ООН), Европейского союза (ЕС) и других глобальных структур сотрудничества в экономической, экологической и фитосанитарной сферах. В исследовании подчеркивается стратегическая важность этих организаций в координации национальной политики, обеспечении фитосанитарной и экологической безопасности. Также обсуждается их влияние на устойчивое развитие почвенных ресурсов и агроэкосистем.

Ключевые слова: международные организации, ООН, Европейский союз, экологическая безопасность, фитосанитария, почвенные ресурсы, устойчивое развитие, агроэкосистема.

Abstract: The article analyzes the role of international organizations in modern world politics, including the impact of the United Nations (UN), the European Union (EU) and other global cooperation structures in the economic, environmental and phytosanitary spheres. The study highlights the strategic importance of these organizations in coordinating national policies, ensuring phytosanitary and environmental safety. It also discusses their impact on the sustainable development of soil resources and agroecosystems.

Keywords: international organizations, UN, European Union, environmental safety, phytosanitary, soil resources, sustainable development, agroecosystem.

KIRISH

Zamonaviy globallashuv jarayonida davlatlararo hamkorlik va xalqaro tartibning samarali ishlashi global muammolarni hal etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqaro tashkilotlar, xususan Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT), Yevropa Ittifoqi (YI) va boshqa mintaqaviy hamkorlik tuzilmalarining roli nafaqat siyosiy, balki iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy sohalarda ham sezilarli darajada ortmoqda. Ushbu tashkilotlar davlatlararo

muvoqilashtirish, barqaror rivojlanish, inson huquqlari, xavfsizlik va ekologik barqarorlikni ta'minlashda yetakchi institut sifatida faoliyat yuritadi. Shu nuqtai nazardan, ularning faoliyati nafaqat global, balki milliy siyosatni shakllantirishga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

BMTning zamonaviy roli ayniqsa tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash, atrof-muhitni muhofaza qilish hamda barqaror rivojlanish maqsadlarini amalga oshirishga qaratilgan. BMT tomonidan ishlab chiqilgan Barqaror Rivojlanish Maqsadlari (SDGs) davlatlararo hamkorlikni muvoqilashtirishda, ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik siyosatni uyg'unlashtirishda muhim dasturiy hujjat sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, Yevropa Ittifoqi mintaqaviy integratsiyaning ilg'or namunasi bo'lib, yagona qishloq xo'jaligi siyosati, ekologik standartlar va fitosanitariya qoidalarini joriy etish orqali barqaror rivojlanishga hissa qo'shadi. Bu esa import qilinayotgan mahsulotlar va urug'liklar orqali kelib tushadigan ekologik xavflarni kamaytirish, tuproq resurslari va agroekotizimlarning barqarorligini ta'minlash imkonini beradi.

Zamonaviy sharoitda xalqaro tashkilotlarning roli faqat maslahat berish yoki tavsiyalar ishlab chiqish bilan cheklanmay, milliy qonunchilik va siyosatni shakllantirishda ham aks etadi. Shu jihatdan, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun BMT, YI va boshqa tashkilotlar bilan hamkorlik qilish ekologik va fitosanitariya xavfsizligini ta'minlash, shuningdek, tuproq degradatsiyasining oldini olishda strategik ahamiyatga ega. Import qilinadigan urug'liklar va mahsulotlar ustidan xalqaro standartlarga muvofiq nazorat o'rnatish nafaqat iqtisodiy, balki ekologik jihatdan ham oqilona yechim hisoblanadi. Shu tarzda, xalqaro tashkilotlarning samarali ishlashi milliy agroekologik barqarorlikni mustahkamlashda muhim omil sifatida qaraladi.

Globallashuv sharoitida xalqaro tashkilotlar jahon siyosati, iqtisodiy taraqqiyot va ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim institutlar sifatida namoyon bo'lmoqda. Ularning zamonaviy roli davlatlararo hamkorlikni muvoqilashtirish, global muammolarga kompleks yechimlar ishlab chiqish hamda xalqaro huquq normalarini shakllantirishdan iboratdir. Ayniqsa, Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT), Yevropa Ittifoqi (YI), Jahon Savdo Tashkiloti (JST), Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) kabi tuzilmalar barqaror rivojlanish maqsadlarini amalga oshirishda yetakchi o'rin egallaydi.

BMT zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimining asosiy global platformasi bo'lib, tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash, inson huquqlarini himoya qilish, atrof-muhit muhofazasi va barqaror rivojlanishni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan faoliyat olib boradi. BMT tomonidan qabul qilingan Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDGs) global miqyosda ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik siyosatni muvoqilashtirishda muhim dasturiy hujjat hisoblanadi. Ushbu maqsadlar doirasida tuproq degradatsiyasi, oziq-ovqat xavfsizligi va ekologik muhofaza masalalari alohida ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan.

Yevropa Ittifoqi esa mintaqaviy integratsiyaning eng muvaffaqiyatli namunasi sifatida nafaqat iqtisodiy, balki ekologik va fitosanitariya siyosatini ham yuqori darajada muvoqilashtirib kelmoqda. YI doirasida ishlab chiqilgan yagona qishloq xo'jaligi siyosati (CAP) tuproq resurslarini muhofaza qilish, ekologik xavfsizlik va fitosanitariya

standartlariga qat'iy rioya etishni talab qiladi. Import qilinadigan urug'liklar va o'simlik mahsulotlariga nisbatan qat'iy karantin talablari qo'yilishi tuproq degradatsiyasining oldini olishda samarali mexanizm sifatida xizmat qilmoqda.

Boshqa xalqaro tashkilotlar, jumladan FAO (BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti) va IPPC (Xalqaro o'simliklarni himoya qilish konvensiyasi) ham zamonaviy fitosanitariya siyosatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ular tomonidan ishlab chiqilgan xalqaro standartlar import qilinayotgan urug'liklar orqali zararli organizmlarning tarqalishini cheklashga, natijada tuproq va agroekotizimlarning barqarorligini saqlashga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, xalqaro tashkilotlarning zamonaviy roli faqat maslahat va tavsiyalar berish bilan cheklanmay, balki milliy siyosatlarni shakllantirishga bevosita ta'sir ko'rsatish darajasiga yetgan. Shu jihatdan, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun ushbu tashkilotlar bilan hamkorlik qilish ekologik xavfsizlikni ta'minlash, jumladan tuproq degradatsiyasining oldini olishda muhim strategik omil hisoblanadi.

Xalqaro tashkilotlarni turli mezonlar asosida tasniflash mumkin. Ularning a'zolik tarkibi, faoliyat yo'nalishi va maqsadlariga ko'ra turli toifalarga bo'linishi mumkin. Xalqaro tashkilotlar ko'p tomonlama hamkorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi, shuningdek, ular xalqaro munosabatlarni tartibga solish, tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash, iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish va ekologik masalalarni hal etish kabi vazifalarni bajaradi.

Xalqaro tashkilotlar turli shakldagi institutlar bo'lib, ular davlatlararo hamkorlikni kuchaytirish, inson huquqlarini himoya qilish va dunyo miqyosida barqaror rivojlanishni ta'minlash maqsadida ishlaydi. Ular turli shartnomalar, nizomlar va konvensiyalar asosida shakllangan bo'lib, xalqaro huquqning muhim institutlaridan biri hisoblanadi. Ularning turlarini aniqlashda bir nechta asosiy mezonlar mavjud.

Birinchi mezon — a'zolarining tarkibi. Ushbu mezonga ko'ra, xalqaro tashkilotlar quyidagi turlarga bo'linadi:

- Umumjahon tashkilotlar - Butun dunyo davlatlarini qamrab oladi va umumjahon miqyosida ishlaydi. Bunday tashkilotlarga Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT), Jahon savdo tashkiloti (WTO) va Xalqaro mehnat tashkiloti (ILO) kabilar kiradi.

- Mintaqaviy tashkilotlar - Faqat muayyan mintaqadagi davlatlarni birlashtiradi. Masalan, Yevropa Ittifoqi (YEI), Afrika Ittifoqi (AI), Amerika davlatlari tashkiloti (OAS) va Shanxay hamkorlik tashkiloti (SHHT).

Ikkinchi mezon - tashkilotlarning maqsadi va yo'nalishi. Bu mezonga ko'ra, xalqaro tashkilotlar quyidagi turlarga bo'linadi:

- Siyosiy tashkilotlar - Diplomatik munosabatlar, tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash uchun faoliyat yuritadi. Masalan, BMT, NATO, Yevropa Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti (YEXHT).

- Iqtisodiy tashkilotlar - Davlatlar o'rtasidagi savdo-iqtisodiy hamkorlikni kuchaytirishga qaratilgan. Masalan, Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF), OPEK, MERKOSUR.

- Harbiy-siyosiy tashkilotlar - Xavfsizlikni ta'minlash va mudofaa sohasida hamkorlik qilish maqsadida tuzilgan. Masalan, NATO, Kollektiv xavfsizlik shartnomasi tashkiloti (KXSHT).

- Gumanitar va ijtimoiy tashkilotlar - Inson huquqlarini himoya qilish, tibbiy yordam ko'rsatish, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va qochqinlarga yordam berish bilan shug'ullanadi. Masalan, YUNISEF, BMTning Qochqinlar bo'yicha Oliy komissariati (UNHCR), Qizil Xoch jamiyati.

- Ekologik tashkilotlar - Global iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikni saqlash, ekologik barqarorlikni ta'minlash bilan shug'ullanadi. Masalan, BMTning Atrof-muhitni muhofaza qilish dasturi (UNEP), Jahon tabiatni muhofaza qilish jamg'armasi (WWF), Xalqaro iqlim o'zgarishi panelli (IPCC).

Uchinchi mezon - tashkilotlarning vakolatlari va ta'sir doirasi. Ayrim xalqaro tashkilotlar majburiy vakolatga ega bo'lsa, boshqalari faqat tavsiyaviy xarakterga ega. Masalan, BMT Xavfsizlik Kengashining rezolyutsiyalari a'zolar uchun majburiy hisoblanadi, ammo Jahon savdo tashkiloti yoki Yevropa Ittifoqining ayrim qarorlari a'zolar tomonidan ijro etilishi shart emas.

Xalqaro tashkilotlar global va mintaqaviy muammolarni hal qilishda muhim institutlar hisoblanadi. Ular davlatlar o'rtasidagi diplomatik hamkorlikni mustahkamlash, iqtisodiy rivojlanishga ko'maklashish va global xavfsizlikni ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Xususan, xalqaro tashkilotlar iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, inson huquqlarini himoya qilish, ekologik muammolarni bartaraf etish va xalqaro nizolarni tinch yo'l bilan hal qilish kabi yo'nalishlarda faoliyat yuritadi.

Xalqaro tashkilotlar turli maqsadlar va vazifalarga ega bo'lib, ular xalqaro munosabatlarni tartibga solish va global muammolarga yechim topishda muhim rol o'ynaydi. Ularning ta'sir doirasi kengayib bormoqda va ular kelajakda ham xalqaro munosabatlarda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xalqaro tashkilotlar xalqaro muammolarni hal qilishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Ular quyidagi asosiy vazifalarni bajaradi:

1. Tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash: BMTning Tinchlikparvar kuchlari mojarolarni bartaraf etish va tinchlik o'rnatishda faol ishtirok etadi.

2. Iqtisodiy taraqqiyotni qo'llab-quvvatlash: Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasi rivojlanayotgan davlatlarga moliyaviy yordam ko'rsatadi.

3. Huquqiy nizolarni hal qilish: Xalqaro sud va arbitraj tashkilotlari davlatlar o'rtasidagi huquqiy nizolarni hal qiladi.

4. Gumanitar yordam va inson huquqlarini himoya qilish: BMTning Qochqinlar bo'yicha Oliy komissariati va Qizil Xoch jamiyati gumanitar yordam ko'rsatishda muhim o'rin tutadi.

Xulosa

Xalqaro tashkilotlar zamonaviy xalqaro munosabatlarda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadigan institutlar sifatida namoyon bo'lmoqda.

Ular xalqaro hamkorlikni mustahkamlash, davlatlar o'rtasidagi siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish, tinchlik va xavfsizlikni ta'minlashda muhim vosita sifatida faoliyat olib boradi.

Xalqaro tashkilotlar huquqiy asoslarga tayangan holda o'z vakolatlarini amalga oshiradi va xalqaro nizolarni tinch yo'l bilan hal qilishda katta rol o'ynaydi. Iqtisodiy, siyosiy, harbiy, ekologik va ijtimoiy sohalaridagi xalqaro hamkorlikni tartibga solishda ularning ishtiroki muhim ahamiyatga ega.

Masalan, BMT xalqaro tinchlik va xavfsizlikni ta'minlashda, Jahon savdo tashkiloti iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirishda, Yevropa Ittifoqi mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlashda katta rol o'ynaydi.

Shuningdek, OPEK kabi tashkilotlar xalqaro neft bozorini tartibga solishda, YUNESKO esa madaniyat va ta'lim sohasida xalqaro sheriklikni rivojlantirishda faol ishtirok etadi.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, xalqaro tashkilotlar faoliyati xalqaro huquq me'yorlariga asoslangan bo'lib, ular o'z nizomlari va shartnomalari orqali davlatlar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soladi.

Ularning huquqiy maqomi va majburiyatlari xalqaro shartnomalar va konvensiyalar orqali belgilanadi, bu esa ularning xalqaro munosabatlarda samarali faoliyat yuritishini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. United Nations. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. – New York: United Nations, 2015. – 41 p.
2. European Union. Common Agricultural Policy (CAP) and environmental sustainability. – Brussels: EU Publications, 2020. – 72 p.